

Н. А. Несторуккандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та методики викладання
Горлівського інституту іноземних мов
Донбаського державного педагогічного університету

АСПЕКТИ РЕАЛІЙ СЬОГОДЕННЯ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ВИМОГИ ДО НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗВО

Студіювання освітнього процесу закладів вищої освіти виявило, що саме заклади вищої освіти формують інтелектуальний, культурний, творчий потенціал суспільства і несуть відповідальність за підготовку майбутнього викладача високого рівня. Також з'ясовано, що сучасній вищій школі необхідні такі викладачі, які не тільки володіють необхідними для успішної педагогічної діяльності компетенціями, а й здатні оновлювати, удосконалювати, розвивати свою педагогічну діяльність, більш якісно навчати студентську молодь, застосовуючи сучасні технології навчання. Ситуація, що склалася сьогодні у сфері освіти, вимагає проектування нової структури спеціальної психолого-педагогічної підготовки як майбутніх викладачів вишів, так і діючих. Окреслено коло питань і доведено існування суперечностей між рівнем сформованості психолого-педагогічної компетентності викладачів і сучасними вимогами щодо викладання у вищій школі. Тому виникає необхідність у аналізі психолого-педагогічних вимог до науково-педагогічних працівників вищої школи та обґрунтування структури спеціальної психолого-педагогічної підготовки як майбутніх викладачів вишів, так і діючих, що адаптуватиме суб'єктів вищої освіти до професійно-педагогічної діяльності в реаліях сьогодення. Автором обґрунтовано структуру психолого-педагогічної підготовки науково-педагогічних працівників на основі аналізу загальноприйнятих вимог до педагогічних працівників і реалій сьогодення стосовно студентської молоді, що з кожним роком стає все більш різноманітною за багатьма аспектами: від мови, культури та віросповідання до способу життя тощо. Не може не звернути увагу на себе і той факт, що для здобувачів вищої освіти змінилася траєкторія ціннісних орієнтацій науково-педагогічних працівників. Професіоналізм поступився місцем таким особистісним якостям педагога, як справедливість, чесність, доброта, чуйність, порядність, розуміння, сучасність, почуття гумору, простота у спілкуванні, уміння захопити, тактовність, товариськість, об'єктивність, дбайливість і довіра, совісність, емпатія. З'ясовано й доведено, що педагогічну компетентність викладача вищої школи сьогодення становить фундаментальна професійна педагогічна підготовка в тісному зв'язку із професійно спрямованою психолого-педагогічною підготовкою, що адаптуватиме суб'єктів вищої освіти до професійно-педагогічної діяльності в реаліях сьогодення.

Ключові слова: науково-педагогічні працівники, викладачі вищої школи, психолого-педагогічні вимоги, здобувачі вищої освіти, компетенції, компетентність.

Постановка проблеми. У певних колах наукового співтовариства існує думка, що від науково-педагогічних працівників вищої школи залежить не тільки успіх навчального закладу, а й розвиток держави. Це влучно висловлює народна мудрість: учитель створює націю. На сучасному етапі прогресивний розвиток педагогічної освіти країни тісно пов'язаний з освітньою діяльністю вищої школи, зокрема з підготовкою майбутніх викладачів. Останні ж покликані сьогодні підготувати таке покоління, яке здатне втілювати в життя найкращі цінності суспільства. Від їхньої педагогічної компетентності, педагогічної толерантності, педагогічної свідомості і самосвідомості залежить не тільки становлення і розвиток педагогічної освіти в країні, а й розвиток самої держави, її стабільність, прогрес. Значний обсяг нових понять і педагогічних інновацій вимагає від науково-пе-

дагогічного працівника нових компетенцій, щоби бути спроможним до системного розгляду всіх змін і в освіті, і в педагогіці вищої школи [1, с. 7]. Ситуація, що склалася сьогодні у сфері освіти, вимагає проектування нової структури спеціальної психолого-педагогічної підготовки як майбутніх викладачів вишів, так і діючих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні положення, що стали основою загальних вимог до науково-педагогічних працівників як суб'єктів навчально-виховного процесу ВНЗ, ґрунтовно висвітлені в дослідженнях Я. Коменського, В. Сухомлинського, О. Абдуліна, А. Алексюка, І. Беґа, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Стрельнікова, В. Горова, І. Ісаєва, Ю. Сорокопуда тощо. Водночас аналіз досліджень і публікацій свідчить про актуальність проблеми психолого-педагогічної підготовки та перепідготовки викладацьких

кадрів для вищої школи педагогічного і непедагогічного профілю. У низці досліджень йдеться про потребу подолання суперечностей між рівнем сформованості психолого-педагогічної компетентності викладачів і сучасними вимогами щодо викладання у вищій школі.

Метою статті є аналіз психолого-педагогічних вимог до науково-педагогічних працівників вищої школи та обґрунтування структури спеціальної психолого-педагогічної підготовки як майбутніх викладачів вишів, так і діючих, що адаптуватиме суб'єктів вищої освіти до професійно-педагогічної діяльності в реаліях сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальноприйняті вимоги до педагогічних працівників упродовж останніх століть залишаються важливими й актуальними донині. Зокрема, чеський педагог Я.А. Коменський сформував дидактичну систему освіти, у якій головне місце у справі виховання та навчання дітей відвів педагогу, наголошуючи, що його професія «найпочесніша під сонцем», а тому «найкращі з-поміж людей нехай будуть учителями» [2, с. 184]. На думку автора, педагог має бути дбайливим, чесним, працьовитим, шанованим, а найголовніше – високоосвіченим.

У процесі реформування вітчизняної освіти поступово сформувались і вимоги до викладача вищої школи, такі як: наявність закінченої вищої освіти; для науково-педагогічної діяльності у ВНЗ бажана післядипломна освіта (аспірантура, докторантура, курси підвищення кваліфікації); високий рівень підготовки із предмета, який викладається, наявність публікацій та дослідницьких робіт у відповідній сфері діяльності; наявність методичних розробок із дисципліни, що викладається, тощо.

Студентська молодь із кожним роком стає все більш різноманітною за багатьма аспектами: від мови, культури та віросповідання до способу життя тощо. Згідно з цим викладач вищої школи повинен чітко усвідомлювати особисту відповідальність за проведення занять; повинен бути орієнтований на пошук і виявлення істини, логічно мислити, вміти знаходити головне в безлічі потоку інформації; мати активну соціальну позицію і бути носієм загальнолюдських цінностей; бути ерудованим, обізнаним у сфері освіти для удосконалення своєї викладацької діяльності; бути терплячим до здобувачів освіти, які допускають помилки під час навчання, але не допускати нахабства і безкультур'я з боку молоді; об'єктивно оцінювати досягнення підлітків разом із доцільною вимогливістю; бути толерантним у спілкуванні, порядним у ставленні до студентів, до їхньої ініціативи. Надзвичайно велике значення має здатність викладача регулювати і керувати своїм психологічним станом. Уміння володіти собою В. Сухомлинський називає одним із найнеобхідніших, оскільки від нього залежить успішність діяльності педагога [3, с. 165]. Це

вимагає від сучасного викладача вищої школи особливих компетенцій, особливої психолого-педагогічної підготовки.

Не може не звернути увагу на себе і той факт, що для студентської молоді змінилася траєкторія ціннісних орієнтацій науково-педагогічних працівників. Професіоналізм поступився місцем таким особистісним якостям педагога, як справедливість, чесність, доброта, чуйність, порядність, розуміння, сучасність, почуття гумору, простота у спілкуванні, уміння захопити, тактовність, товариськість, об'єктивність, дбайливість і довіра, совісність, емпатія. Хороші відносини зі студентами, однак, залежать не тільки від ентузіазму вчителів і старанної праці. Гумор, особисте ставлення до їхніх потреб і труднощів, інтерес до своїх захоплень тощо також відіграють дуже важливу роль. Навчання не повинно бути відрізане від реального життя здобувачів освіти. Якщо підлітки відчують, що вчитель вірить у своїх здобувачів освіти, то їхні результати навчання можуть підвищитися. Викладач повинен гарантувати здобувачам освіти, що робити помилки абсолютно нормально, коли хтось учиться.

Ефективними шляхами подолання страху і зволікань у навчально-виховному процесі є такі: у навчально-виховному процесі вчитель не повинен допускати між здобувачами освіти яскраво виражених елементів змагальності; педагог не повинен як занадто хвалити певного підлітка, так і публічно принижувати та сварити його. Особливо негативно впливають насміхання та сарказм від педагога; під час навчання викладач повинен приділяти увагу розвитку творчих здібностей молоді, що допоможе заохотити та стимулювати увагу на певному виді завдання; створювати позитивний психологічний та емоційний клімат; підвищувати самооцінку особистості як важливий компонент упевненості у собі.

Залучення здобувачів освіти до навчальної діяльності має відбуватися на базі низки умов, серед яких першочерговими є належне матеріально-технічне забезпечення дисциплін; забезпечення сприятливого мотиваційного супроводу, метою якого є перетворення зовнішніх стимулів у внутрішні, використання фасилітації [4, с. 165], яка передбачає не просто допомогу здобувачеві освіти досягти його цілей, а й створення необхідного емоційного фону діяльності.

«Золотим правилом», за визначенням К.Д. Ушинського, вважається теза: «Учителю потрібно бути таким, яким він хоче бачити своїх вихованців». Викладач є центральною фігурою педагогічного процесу, і дуже важливо, якою мовою він спілкується зі студентами та педагогічним колективом. Тому, за визначенням Н.П. Волкової, «ще однією важливою характеристикою діяльності вчителя є його мовна культура.

Мова – найважливіший засіб спілкування вчителя з учнями, головний інструмент педагогічної праці. Вона є засобом безпосереднього впливу на свідомість і поведінку учнів. Важливі показники мовної культури педагога – змістовність, логічність, точність, ясність, стислість, простота, емоційна виразність, яскравість, образність, барвистість мови, правильна літературна вимова, вільне, невимушене оперування словом, інтонаційна різноманітність, чітка дикція, правильне використання логічних наголосів і психологічних пауз, співвідношення між змістом і тоном, між словами, жестами та мімікою» [5, с. 415].

Викладач вищої школи повинен бути для студентів і порадиником, і помічником, і консультантом, що не повинен допускати помилок, оскільки від його професіоналізму, компетентності, толерантності, доброти залежить те, якого педагога (фахівця) він підготує. Вдало висловився з цього приводу Ш.А. Амонашвілі: «Не можна виховувати моральність, будучи аморальним. Любов виховується любов'ю. Доброта – добротою. Благодирство – благодирством. Особистість – особистістю тощо. Звідси необхідність постійного творчого підйому викладача до вершин моральності і дотримання правил: «Навчаючи – вчимося», «Виховуючи – виховуємось»» [6, с. 41].

У сучасній педагогіці є дуже багато загальноновідомих понять, таких як «педагогічна майстерність», «педагогічна культура», «професійна компетенція», «педагогічна кваліфікація» тощо. Кожне з них неможливо витлумачити без поняття професіоналізму педагога. Всі ці поняття вказують на рівень педагогічних умінь майбутнього викладача. Компетентний педагог повинен мати такі професійні компоненти, як вміння системно сприймати педагогічну реальність; здатність вільно орієнтуватися в предметній сфері; технологічність; вміння інтегруватися з іншими досвідом; здатність до педагогічної рефлексії; креативність [7, с. 36].

Висновки. Отже, педагогічну компетентність викладача вищої школи сьогодення становить

фундаментальна професійна педагогічна підготовка в тісному зв'язку із професійно спрямованою психолого-педагогічною підготовкою, наявність у викладача таких морально-етичних властивостей, як гуманність, милосердя, інтелігентність, чесність, порядність, обов'язковість, сумлінність, доброта, свідомість, надійність тощо. Сучасній вищій школі необхідні такі викладачі, які не тільки володіють необхідними для успішної педагогічної діяльності компетенціями, а й здатні оновлювати, удосконалювати, розвивати свою педагогічну діяльність, більш якісно навчаючи здобувачів освіти, демонструвати високий рівень психологічної культури, психологічної обізнаності, психологічної компетентності, володіти практичними вміннями і навичками, які будуть допомагати у відносинах зі студентською молоддю, сприяти особистісному розвитку та професійному становленню майбутніх викладачів.

Список використаної літератури:

1. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
2. Гладуш В.А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Навч. посіб. Дніпропетровськ, 2014. 416 с.
3. Каплінський В.В. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник. Вінниця : ТОВ «Ніланд ЛТД», 2015. 224 с.
4. Dignen B. Facilitation : Bringing out the best. Business Spotlight. 2008. No 1. P. 50–56.
5. Волкова Н.П. Педагогіка : посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академія, 2002. 576 с.
6. Амонашвили Ш.А. Духовная основа образования. На орбите познания : сборник научно-популярных статей. Ростов на Дону : Феникс, 2006. С. 36–42.
7. Бутенко Н.А. Компетенції сучасного викладача вищої школи в контексті реалізації його місії. *Вісник Львівського університету. Серія: Педагогіка*, 2009. Вип. 25.4.1. С. 31–39.

Nestoruk N. Aspects of today's realities: psychological and pedagogical requirements for scientific and pedagogical workers of higher education institutions

The study of the educational process of higher education institutions revealed that it is higher education institutions that form the intellectual, cultural, creative potential of society and are responsible for training future high-level teachers. It was also found that modern higher education needs such teachers who not only have the necessary competencies for successful teaching, but also able to update, improve, develop their teaching activities, better teach students, using modern learning technologies and the situation, which has developed today in the field of education, requires the design of a new structure of special psychological and pedagogical training for both future teachers and current ones. The range of issues is outlined and the existence of contradictions between the level of formation of psychological and pedagogical competence of teachers and modern requirements for teaching in higher education is proved. Therefore, there is a need to analyze the psychological and pedagogical requirements for research and teaching staff of higher education and justify the structure of special psychological and pedagogical training of both future teachers and current ones, which will adapt higher education to professional and pedagogical activities in today's

realities. The author substantiates the structure of psychological and pedagogical training of research and teaching staff based on the analysis of generally accepted requirements for teachers and today's realities of student youth, which each year becomes more diverse in many respects: from language, culture and religion to lifestyle and more. It is emphasized that the fact that the trajectory of value orientations of scientific and pedagogical workers has changed for higher education seekers cannot but pay attention to itself. Professionalism has given way to such personal qualities of a teacher as justice, honesty, kindness, sensitivity, decency, understanding, modernity, sense of humor, ease of communication, ability to capture, tact, camaraderie, objectivity, care and trust, conscientiousness, empathy. It is clarified and proved that the pedagogical competence of a teacher of higher education today is a fundamental professional pedagogical training in close connection with professionally oriented psychological and pedagogical training that will adapt higher education subjects to professional and pedagogical activities in today's realities.

Key words: *scientific and pedagogical workers, teachers of higher school, psychological and pedagogical requirements, applicants for higher education, competencies, competence.*